

Franka
Horvat

Hortus spoliorum

Hortus Artium Medievalium 17,
2011., Zagreb – Motovun, 314 str.
ISSN: 1330 - 7274

Hortus Artium Medievalium, godišnjak Međunarodnog istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek, svojom razinom kvalitete i istraživanjem aktualnih medievističkih tema potvrđuje visoku poziciju u domaćim, ali i inozemnim povijesnoumjetničkim krugovima. Uredništvo već godinama okuplja vodeće stručnjake za srednjovjekovnu povijest, povijest umjetnosti i arheologiju, i izdaje ovu publikaciju kao zbornik radova sa simpozija u Motovunu održanog godinu dana ranije. Sedamnaestom broju časopisa, koji je objavljen u svibnju 2011. godine, svakako treba posvetiti nekoliko redaka.

Na 314 stranica nalazi se jedanaest izvornih znanstvenih radova, četiri pregledna rada i osam prethodnih priopćenja pisanih na četiri jezika – francuskom, talijanskom, engleskom i španjolskom, sa sažecima na hrvatskom jeziku. Broj slijedi već uvriježenu trodijelnu shemu sadržaja: u prvom dijelu mjesto su našli članci koji pokrivaju osnovnu temu broja, a u drugom dijelu pod naslovom *Varia* objavljuju se različita, mahom najnovija istraživanja, a publikaciju zaključuje sekcija s recenzijama nedavno publiciranih knjiga – ovoga puta njih deset.

Uži predmet interesa ovoga broja su spolije. Kroz sedamnaest članaka dan je opširan pregled ponovne upotrebe artefakata na spomenicima u Hrvatskoj, Italiji, Španjolskoj i Francuskoj kroz široki vremenski period – od kasnoantičkog razdoblja do gotike. U tome je smislu ilustrativan i sam naslov *Spolije: estetika, ideologija i umjetnička praksa*. Problematski

pristup građi posebno se uočava kod izvornih znanstvenih radova u kojima su se autori posvetili pitanjima definiranja terminologije, učestalosti i motiva upotrebe, ideološkog i utilitarnog značaja te porijekla. Spolije su izuzetno širok pojam i svojstvene su svim razdobljima, a tiču se dislokacije i ponovne upotrebe nekog predmeta, često u drugu svrhu. U kojoj je mjeri određen materijal bio korišten iz ekonomskih razloga, kao puka građa, a u kojoj iz ideoloških, s motivom da se evocira veza s minulim razdobljem (kao što su to radili Karolinzi)? U tekstovima se spominju primjeri oba slučaja, ali autori mahom skreću pozornost na to da je prvi slučaj bio znatno češći.

Većina se autora koristila arheološkim i povijesnoumjetničkim materijalom kao primarnim izvorom i fokusom interesa te na temelju njega dolazila do zaključaka o spolijama. U tom se smislu dva rada razlikuju od ostalih – članci Helen Saradi i Dale Kinney – jer su u njima autorice na temelju literarnih izvora istaknule povijesnu recepciju i značenje spolija u ono vrijeme kad je njihova ponovna upotreba bila aktualna. Ti radovi na tragu filozofije daju izvrstan doprinos predmetu istraživanja, a potvrđuju i interdisciplinarni karakter publikacije.

Temu su otvorili Josep Maria Curt i Esparraguera i Pilar Diarte Blasco kratkim uvodom o proučavanju spolija te pregledom situacije u Španjolskoj. Slijedi članak Vesne Girardi Jurkić o upotrebi spolija s rimskih nekropola u izgradnji fortifikacija srednjovjekovne Pule. Massimiliano David

pozabavio se problemima istraživanja crkve San Lorenzo u Milanu te istaknuo važnost političkog i kulturnog nadmetanja Rima i Milana u izgradnji te crkve, dok je Enrico Cirelli ponovnu upotrebu materijala na ravenatskim primjerima objasnio u većoj mjeri ekonomskim, nego ideološkim motivima. Sauro Gelichi, Riccardo Belcari, Diego Calao i Elena Grandi analizirali su primjer episkopalnog kompleksa u Comacchiu koji pokazuje nekoliko faza izgradnje i pregradnje širokog kronološkog raspona. Na lokalitetu je nađen velik broj spolija koje pružaju mogućnost proučavanja različitih aspekata ponove upotrebe predmeta. Članak Thomasa Creissena i Jacquesa Rogera posvećen je upotrebi antičkih kamenih blokova u sakralnim objektima regije Limousin i promišljanju njihovog porijekla. Autori pretpostavljaju da je materijal s antičkih mauzoleja poslužio u izgradnji ranokršćanskih svetišta na mjestima kojih se danas nalaze crkve iz pretežito 12. i 13. stoljeća. Sličnim se pitanjima – o porijeklu bijelog mramora sa roussillonskih primjera – posvetila Geraldine Mallet, a Laura Foulquier i Elise Nectoux razmotrile su različite načine reupotrebe antičkih blokova – uglavnom u utilitarne svrhe – na području Le Puy-en-Velaya.

Članak Helen Saradi *The Antiquities in Constructing Byzantine Identity: Literary Tradition Versus Aesthetic Appreciation* tematski je drugačiji. U njemu se, na bazi *ekphrasisa* iz literarnih izvora, autorica pozabavila recepcijom i ideološkom ulogom antičkih kipova u Bizantskom carstvu. U članku o reupotrebi bjelokosti na ranosrednjovjekovnom zapadu Jean-Pierre Caillet je objasnio razloge zbog kojih je na zapadu došlo do nestašice tog materijala u izvornom obliku te se usredotočio na specifičnosti namjene novih predmeta nastalih u vrijeme otoske dinastije i njihovu praktičnu i reprezentativnu svrhu. Paolo Vedovetto dao je prijedlog rekonstrukcije ranosrednjovjekovne oltarne ograde u crkvi San Lorenzo u Tennu (Trentino, Italija), sastavljene od ulomaka koji su u romaničkoj fazi prenamijenjeni u lezene vanjskog plašta apside.

Nicolas Reveyron bavio se dramaturgijsko-reprezentativnom ulogom spolija na primjeru kripte Anzy-Le-Duca te na taj način pojasnio probleme vezane uz njezinu dataciju. Dale Kinney razmotrila je nekoliko uvriježenih mišljenja o značenju spolija i na temelju onodobnih pisanih izvora iznijela zaključke o spolijama u Rimu u 12. stoljeću kao “fetišima *renovatio Romae*”. Osim člankom Vesne Girardi-Jurkić s početka ovog broja, hrvatska je baština predstavljena još dvama radovima. Igor i Vicko Fisković analizirali su spolije u crkvi Sv. Ilije na Braču, a Vesna Pascuttini-Juraga i Ivana Peškan dotaknule su pitanje kulturnog kontinuiteta predstavljanjem spolija iz župne crkve svetog Nikole u Varaždinu, crkve Sv. Marije Magdalene u Knegincu, župne crkve u Ivancu te crkve Sv. Križa u Križovljanu. Eduardo Carrero Santamaria istražio je zanimljiv fenomen transformacije džamija u kršćanske crkve na Iberskom poluotoku, koji se u dokumentima može pratiti od 10. do 15. stoljeća, i na temelju sačuvanih primjera ustvrdio pravilnosti koji se očituju ne samo u reorganizaciji prostora u odnosu na liturgijske potrebe, nego i u smanjivanju prostora za vjernike. Radom Fabienne Joubert, koja u ponovnoj upotrebi kipova na gotičkim portalima prepoznaje fenomen osamostaljenja skulpture od arhitekture, zaključen je prvi dio publikacije.

Od šest članaka u sekciji *Varia*, četiri se tiču istraživanja domaćih lokaliteta. Tin Turković piše o kasnoantičkoj “palači” u Polačama na Mljetu te na temelju formalne analize i zaključaka utemeljenih na pisanom izvoru iz prvog stoljeća n. K. iznosi tezu da se radi o izgradnji iz tetrarhijskog razdoblja. Ante Milošević posvetio je pozornost izgubljenom ranosrednjovjekovnoj drvenoj rezbariji, za koju se pretpostavlja da je pripadala vratnicama Splitske katedrale. Izgled ulomka poznat je s fotografije iz 1917. godine, a na njegovoj je stražnjoj strani naknadno naslikana ikona koja je, sudeći po opisu, bila proizvod *Splitske slikarske škole* (1270.-1290.). Jean Terrier, Miljenko Jurković i Iva Marić izvijestili su o devetoj kampanji istraživanja

crkve Sv. Cecilije i srednjovjekovnog naselja Guran u Istri. Na lokalitetu crkve Sv. Cecilije proširena je zona istraživanja te su zapadno od crkve otkrivene dvije sukcesivno izgrađene konstrukcije. U nastavku istraživanja naselja posvećena je pozornost kronološkim etapama razvoja. Temeljem analiza uzoraka definirano je vrijeme izgradnje i napuštanja dviju građevina iz naselja. I peta kampanja istraživanja samostana i crkve Sv. Petra u Osoru donijela je nove spoznaje o lokalitetu, ali i o samostanskoj topografiji općenito; članak o tome napisali su Sébastien Bully, Miljenko Jurković, Morana Čaušević-Bully i Iva Marić. Alain Erlande-Brandenburg i Anne-Bénédictie Mérel-Brandenburg povezali su opatiju Saint-

Germain-des-Prés u Parizu s opatom Morandom te istaknuli njegovu važnost u stvaranju jedne od najznačajnijih građevina s prijelaza tisućljeća koja evocira karolinšku tradiciju. Za kraj, Juliette Rollier-Hanselmann je na temelju primjera iz kapele Berzé-la-Ville proučila temu *Traditio legis* koja je u romaničkom razdoblju, u kontekstu borbe za investituru, dobila nove konotacije.

Kao zaključak, treba istaknuti važnu činjenicu da ova publikacija daje za sada najznačajniji doprinos proučavanju spolija, kod nas, kao i u inozemstvu. Stoga će zasigurno poslužiti kao bogati izvor referentnog materijala i time potpomoći budućem istraživanju te krajnje složene teme. x